

ISSN (Print) 2616-7174
ISSN (Online) 2663-2500

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

BULLETIN

of L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

ЖУРНАЛИСТИКА сериясы

JOURNALISM Series

Серия **ЖУРНАЛИСТИКА**

№1 (126)/2019

1995 жылдан бастап шығады

Founded in 1995

Издается с 1995 года

Жылына 4 рет шығады

Published 4 times a year

Выходит 4 раза в год

Астана, 2019

Astana, 2019

Бас редакторы Қайрат Сак

филология ғылымдарының кандидаты, профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Айтмұханбет Есдәулетов** *ф.ғ.канд., доцент (Қазақстан)*
Бас редактордың орынбасары **Гүлнар Кендірбай** *PhD (АҚШ)*

Редакция алқасы

Алдабергенов Қырықбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Асанов Қойлыбай	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбдіманов Өмірхан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Әбішева Вера	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Бейсенқұлов Аязби	Ф. ғ. к., доцент (Қазақстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (АҚШ)
Дзялошинский Иосиф	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Жақып Бауыржан	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Жусупова Алматы	ф.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Ирназаров Кудрат	Т. ғ. д., проф. (Өзбекстан)
Корконосенко Сергей	Саяси ғ. д., проф. (Ресей)
Қара Әбдіуақап	Т. ғ. д., проф. (Түркия)
Қозыбаев Сағымбай	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Лебедева Татьяна	Ф. ғ. д., проф. (Франция)
Нұртазина Роза	Саяси ғ. д., проф. (Қазақстан)
Омашев Намазалы	Ф. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Ризун Владимир	Ф. ғ. д. проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Қазақстан)
Сердәлі Бекжігіт	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Тахан Серік	Т. ғ. д., проф. (Қазақстан)
Тоқтағазин Мұратбек	Ф. ғ. к., проф. м.а. (Қазақстан)
Халилов Әбдіғани	PhD, проф. (Қырғызстан)
Ченгел Хулия Касапоғлы	PhD, проф. (Түркия)
Шайхитдинова Светлана	Филос.ғ.д., проф. (Ресей)
Шалахметов Ғаділбек	Халықаралық Еуразиялық телевидение және радио академиясының академигі (Қазақстан)
Шестеркина Людмила	Ф. ғ. д., проф. (Ресей)
Шульцман Петр	Өнертану ғ. к., доцент (Қазақстан)

Жауапты редактор, компьютерде беттеген: Илияс Құрманғалиев
Жауапты хатшы: Гүлжазира Ертасова

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ.Сәтбаев к-сі, 2, 408 б.
Тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ЖУРНАЛИСТИКА сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК.
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27. 03. 2018 ж. №16995-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет. Тиражы: 25 дана.
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 13/1, тел.: +7(7172) 709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Kairat Sak**
Candidate of Philology, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Aitmukhanbet Yesdauletov** *Candidate of Philology, Associate Professor (Kazakhstan)*
Deputy Editor-in-Chief **Gulnar Kendirbai** *PhD, Professor (USA)*

Editorial board

Aldabergenov Kyrykbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Asanov Koilybay	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abdimanov Omirkhan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Abisheva Vera	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Beisenkulov Ayazbi	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Brown Michael	PhD, Prof. (USA)
Dzyaloshinski Iosif	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Jakyp Baurjan	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhussupova Almatay	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Irnazarov Kudrat	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Uzbekistan)
Korkonosenko Sergei	Doctor of Political Sciences, Prof. (Russia)
Kara Abdulvahap	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Turkey)
Kozybayev Sagymbai	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lebedeva Tatiana	Doctor of Philology, Prof. (France)
Nurtazina Roza	Doctor of Political Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Omashev Namazaly	Doctor of Philology, Prof. (Kazakhstan)
Rizun Volodymyr	Doctor of Philology, Prof. (Ukraine)
Syed Agil bin Shekh	PhD, Prof. (Malaysia)
Saudbayev Madiyar	PhD, Prof. (Kazakhstan)
Bekzhigit Serdaly	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Takhan Serik	Doctor of Historical Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Toktagazin Muratbek	Candidate of Philology, Assoc. Prof. (Kazakhstan)
Khalilov Abdygani	PhD, Prof. (Kyrgyzstan)
Çengel Hülya Kasapoglu	PhD, Prof. (Turkey)
Shaikhitdinova Svetlana	Doctor of Philosophy, Prof. (Russia)
Shalakhmetov Ghadilbek	Academician of the International Eurasian Academy of Television and Radio (Kazakhstan)
Shesterkina Ludmila	Doctor of Philology, Prof. (Russia)
Shultsman Petr	Candidate of Art, Assoc. Prof. (Russia)

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev
Executive Secretary: Guljazira Yertasova

Editorial address: 2, K.Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: +7(7172) 709-500 (ext. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. JOURNALISM Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity off economic conduct «L.N. Gumilyov Eurasian National University», Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan.

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan.

Registration certificate No 16995-Ж from 27.03. 2018.

Periodicity: 4 times a year Circulation: 25 copies

Address of printing house: 13/1, Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: +7(7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Кайрат Сак**
кандидат филологических наук, профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора **Айтмуханбет Есдаулетов** к.ф.н., доцент (Казахстан)
Зам. главного редактора **Гульнар Кендирбай** PhD (США)

Редакционная коллегия

Алдабергенов Кырыкбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Асанов Койлыбай	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абдиманов Омирхан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Абишева Вера	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Бейсенкулов Аязби	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Браун Михаил	PhD, проф. (США)
Дзялошинский Иосиф	Д. ф. н., проф. (Россия)
Жакып Бауыржан	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Жусупова Алматы	К. ф. н., доцент (Казахстан)
Ирназаров Кудрат	Д. ист. н., проф. (Узбекистан)
Корконосенко Сергей	Д. полит. н., проф. (Россия)
Кара Абдиуакап	Д. ист. н., проф. (Турция)
Козыбаев Сагимбай	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Лебедева Татьяна	Д. ф. н., проф. (Франция)
Нуртазина Роза	Д. полит. н., проф. (Казахстан)
Омашев Намазалы	Д. ф. н., проф. (Казахстан)
Ризун Владимир	Д. ф. н., проф. (Украина)
Саид Агил бин Шех	PhD, проф. (Малайзия)
Саудбай Мадияр	PhD, проф. (Казахстан)
Сердали Бекжигит	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Тахан Серик	Д. ист. н., проф. (Казахстан)
Токтагазин Муратбек	К. ф. н., асс. проф. (Казахстан)
Халилов Абдигани	PhD, проф. (Киргизстан)
Ченгел Хулия Касапоглу	PhD, проф. (Турция)
Шайхитдинова Светлана	Д. филос. н., проф. (Россия)
Шалахметов Гадильбек	Академик Международной Евразийской академии телевидения и радио (Казахстан)
Шестеркина Людмила	Д. ф. н., проф. (Россия)
Шульцман Петр	К. н. искусств., доцент (Казахстан)

Ответственный редактор, компьютерная верстка: Ильяс Курмангалиев
Ответственный секретарь: Гульжазира Ертасова

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К.Сатпаева, 2, каб. 408
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413) E-mail: vest_journalism@enu.kz

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ЖУРНАЛИСТИКА
Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК.
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16995-Ж от 27. 03. 2018 г.
Периодичность: 4 раза в год. Тираж: 25 экземпляров.
Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, тел.: (7172) 709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

БАҚ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

<i>Арын Е.М., Арин Р.С.</i> Медиа кеңістіктің эволюциясы: қоғам мен үкіметтің байланысы	8
<i>Нұртазина Р.А.</i> Қазақстанның ақпараттық саясаты және медиа-жобалау	20
<i>Садықов С.</i> Қазақстандағы гендерлік саясат және журналистика	27

ЖАҢА МЕДИА

<i>Әлімжанова А.Б., Исабек Н.Е.</i> Мультимедиалық мәтін трансформациясы	39
<i>Демьянова Ю.А., Абишева В.Т., Джакипова Д.Ж.</i> Заманауи СМЖ форматтағы медиалық тұлғаның имиджін қалыптастыру тұжырымдамасы	45
<i>Құтым Л.Қ., Есенбекова Ұ.М.</i> Цифрлық ортада ақпараттың адамға әсерін медиапсихологиялық тәсілдермен талдау	53
<i>Тахан С.Ш., Байгожина Д.О.</i> Мәдениеттен медиа-мәдениетке: қоғамдағы заманауи коммуникациялық қатынастардың жаңа құбылыстары	59

PR ТЕХНОЛОГИЯСЫ

<i>Құсайынова М.М., Ишанова А.Қ.</i> Қазақстандық әлеуметтік медиа үлгісінде маркетинг-сторителлинг техникасы	67
---	----

ТЕЛЕРАДИОЖУРНАЛИСТИКА

<i>Омашев Н.О., Мұтарбекқызы А.</i> Шынайылық – деректіфильмнің түп-тамыры ...	74
--	----

ЖУРНАЛИСТИКА ТАРИХЫ

<i>Омашев О.Н., Сәйдірахман Ұ.</i> Кеңестік қазақ баспасөзі: ұлттық мүдде және саясат қайшылығы	81
---	----

Contents

PUBLISHING AND INTERNET MEDIA

<i>Aryn Ye.M., Aryn R.S.</i> Evolution of media space: communications between the society and authorities	8
<i>Nurtazina R.A.</i> Information policy of Kazakhstan and media projection	20
<i>Sadykov S.</i> Gender policy and journalism in Kazakhstan	27

NEW MEDIA

<i>Alimzhanova A.B., Issabek N.E.</i> Transformation of Multimedia Text	39
<i>Demyanova Yu.A., Abisheva V.T., Dzhakipova D. Zh.</i> The concept of the formation of the image of the media personality in the modern format of the QMS	45
<i>Kutym L.K., Yessenbekova U.M.</i> Analysis of the impact of information in a digital environment on a person by media psychological methods	53
<i>Tahan C.Sh., Baygozhina D.O.</i> From culture to media culture: new phenomena of modern communication relations in society	59

TECHNOLOGIES PR

<i>Kussainova M.M., Ishanova A.K.</i> Marketing-storytelling technique on the example of Kazakhstan social media	67
--	----

TELERADIOJOURNALISTIKA

<i>Omauev N.O., Mutarbek A.</i> Authenticity - is the root of documentary film	74
--	----

HISTORY OF JOURNALISM

<i>Omauev N.O., Saidirakhman U.</i> Soviet origins of the Kazakh press: national interests and political contradictions	81
---	----

Содержание

СМИ И ОБЩЕСТВА

<i>Арын Е.М., Арин Р.С.</i> Эволюция медиа-пространства: связи общества и власти	8
<i>Нуртазина Р.А.</i> Информационная политика Казахстана и проекция СМИ	20
<i>Садыков С.</i> Гендерная политика в Казахстане и журналистика	27

НОВЫЕ МЕДИА

<i>Алимжанова А.Б., Исабек Н.Е.</i> Трансформация мультимедийного текста	39
<i>Демьянова Ю.А., Абишева В.Т., Джакипова Д.Ж.</i> Концепция формирования имиджа медийной личности в современном формате СМК	45
<i>Кутым Л.К., Есенбекова У.М.</i> Анализ влияния информации на человека в цифровой среде медиа-психологическими методами	53
<i>Тахан С.Ш., Байгожина Д.О.</i> От культуры к медиакультуре: новые феномены современных коммуникационных отношений в социуме	59

ТЕХНОЛОГИИ PR

<i>Кусаинова М.М., Ишанова А.К.</i> Техника маркетинг-сторителлинга на примере казахстанских социальных медиа	67
---	----

ТЕЛЕРАДИОЖУРНАЛИСТИКА

<i>Омашев Н.О., Мутарбек А.</i> Подлинность - корни документального фильма	74
--	----

ИСТОРИЯ ЖУРНАЛИСТИКИ

<i>Омашев О.Н., Сайдирахман У.</i> Советские истоки казахской печати: национальные интересы и политические противоречия	81
---	----

ГТАХР 19.01.11

Л.Қ. Құтым¹, Ұ.М. Есенбекова²

¹Назарбаев университетінің магистранты, Астана, Қазақстан

²Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: ultmudde@mail.ru)

Цифрлық ортада ақпараттың адамға әсерін медиапсихологиялық тәсілмен талдау

Аңдатпа. Ақпараттық коммуникативтік құралдардың технологиялық әлеуетінің өсуі психологиялық факторлардың адамға қарама-қайшы ықпалын күшейтіп жіберді. Ғылыми-техникалық прогресс ақпараттың таралу жылдамдығын еселеп, оның сапасы мен мазмұнын өзгертуде.

Адамзат баласы өз тарихында бірнеше технологиялық серпіліс кезеңдерінен өтті. Мақалада тарихи және әлеуметтік-экономикалық өлшемдермен сипатталатын кезеңдер мен серпілістердің сипаты талданған.

Цифрлық технологияларға негізделген құралдар, биотехнологиядағы жаңалықтар, жасанды интеллект адам баласының өмірін прогресс жолына бастайтындай көрінеді. Автор осы тұжырымның қаншалықты дұрыс екенін зерттеуге көңіл бөлген. Технологиялық өрлеу әлеуметтік, мәдени, рухани проблемаларды өршітуі мүмкін деген гипотеза ұсынады. Адам санасына тиімді ықпал ету тетіктерін зерттеген ғылыми тұжырымдар өмірге келе бастады. Әлеуеті жоғары коммуникациялық құралдар өз аудиториясын кеңейтіп, жарнамалық кірістерін ұлғайту үшін тиімді психологиялық тәсілдер іздеуде.

Мақалада техникалық прогрестің адамзатқа беретін мүмкіндіктерімен бірге қауіптері де сарапталған. Теріс мазмұндағы ақпараттың жастар мен балаларға зиянды ықпалы күшейіп келеді. Автор бұл қауіптерге мемлекет пен қоғам бірлесіп тосқауыл қоюлары тиіс деген тұжырым жасайды.

Түйін сөздер: ақпараттың адамға әсері, төртінші өнеркәсіптік революция, технологиялық әлеует, коммуникациядағы серпіліс, нейро-лингвистикалық бағыттау, әлеуметтік шиеленіс, білімнің иллюзиясы, ақпараттан қорғау.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2019-126-1-53-58>

Кіріспе. Медидадағы психологиялық факторлардың қарымы ақпараттық коммуникативтік құралдардың технологиялық әлеуетінің өсуімен тығыз байланыста еселенуде. Ғылыми-техникалық бағыттағы жойқын прогресс соңғы 20-25 жылда ақпараттың таралу жылдамдығын еселеп, сапасын жаңа мазмұнмен толықтырып келеді. Адамзат тарихында бірнеше технологиялық дүмпулер болғаны белгілі. Бұларды жүйелеп, тарихи-экономикалық өлшемдермен сипаттап 3 революциялық серпіліс түрінде көрсете аламыз.

1-серпіліс. Алғашқы неолиттік революция өндіру экономикасын айтамыз: саналы адам аңшылық пен терімшіліктен жер өңдеуге, мал шаруашылығымен айналысуға көшті, ауыл шаруашылығы дами бастады.

2-серпіліс. Өндірістік революцияның арқасында аграрлық қоғам өнеркәсіптік қоғамға ауысты.

3-серпіліс. Ғылыми-техникалық революцияның көмегімен адамзат баласы өнеркәсіптік қоғамнан қызмет көрсету, ақпарат қоғамына бетбұрыс жасады [1].

XXI ғасырда ақпараттық-коммуникативтік саладағы инновациялар жаңа постиндустриалды қоғамның негізі болып қалануда. 2016 жылы Давостағы әлемдік экономикалық форумда «Төртінші өнеркәсіптік революция» тақырыбы талқыланды. Мемлекет басшылары, әлемдегі беделді саясаткерлер, қаржыгерлер мен бизнесмендердің басын қосқан форумда инновацияның адамның болашағындағы рөлі де жан-жақты талқыланды. Радикалды өзгерістердің екпінін тежеу қажет пе, әлде адамзат осындай жылдамдықты үлкен жауапкершілікпен қабылдап, соған бейімделіп өмір сүру керек пе деген мәселе бойынша қызу пікірталас орын алды.

Беделді ғалымдар «өнеркәсіптік революцияны» индустриаландыруға дейінгі қоғамнан индустриалды қоғамға өтуді қамтамасыз еткен өндіріс құралдары мен өндірісті ұйымдастырудағы революциялық өзгерістер деген тоқтамға келген. Бағдарламалық платформалар жасайтын белгілі «Тех Махиндра» компаниясының Бас директоры Гурнани: «Біз өте жойқын жылдамдықпен келеміз. Ақпараттық технологиядағы революцияның архитекторлары кімдер, ондай архитекторлар бар ма өмірде? Әлде біз ешкімнің басқаруынсыз жүріп жатқан жаңғыру процестерінің тек бейтарап кейіпкеріне айналдық па? Ақпараттық революцияның адам баласына жағымсыз әсерін, әлеуметтік және психологиялық қауіпсіздігін кім зерттеп, ескеріп жатыр?» деген сұрақтар қояды [2].

Төртінші өнеркәсіптік революция 3-ші революциядан, дәлірек айтсақ, цифрлық дәуірден бастау алады. Цифрлық құралдардың, биотехнологиялық өрлеудің, жасанды интеллекттің мүмкіндіктерімен бірге адам баласының өмірі шексіз прогресс жолына шығатындай көрінеді. Осы жолы Давос форумына қатысқан сарапшылар қазіргі коммуникациялық технологиялардың дамуын цунамимен салыстырған.

Қазірдің өзінде әлемдік экономиканың құрылымы өзгеріп, өндіріске енгізілген жасанды интеллект еңбек нарығынан адамдарды ығыстырып, жұмыссыздық сияқты үлкен әлеуметтік проблеманы өршітуі ықтимал. Халықаралық кәсіподақтар федерациясының Бас хатшысы Филипп Дженнингстің қорқынышы да негізсіз деуге болмас: «Басымызға түскен проблеманың құлашына көз салайықшы. Әлемде 200 млн. жұмыссыз бар. Дүниежүзіндегі жұмыс күшінің жартысы күніне 2 доллар ғана еңбекақы алады. Енді осыған цифрлық революцияның дамуы мен оның жұмыс орындарын тарылтып жатқан қарқынын қоссаңыз үлкен зобалаңның келе жатқанын сезесіз» [3].

Форумға қатысушылардың арасында «төртінші өнеркәсіптік революция барынша мықты қарқынмен күш алуда десе, басқалары «төртінші өнеркәсіптік революция әлі бастала қойған жоқ» деген пікірлерін өзгертпеген. Бірақ, екі жақ та әлемдегі үлкен өзгерістердің болып жатқанын мойындаған [3].

Адамзат баласы енген цифрлық дәуірдің және кезекті өнеркәсіптік революцияның коммуникация саласын қаншалықты өзгертетінін талдап көрелік. XX ғасырдың 20-40 жылдары коммуникацияның жаңа түрі радио жылдам дами бастайды. Дәл осы кезеңде медианың әсерін зерттеген Пауль Лазарсфельд, Гарольд Лассуэлл сияқты әлеуметтанушы ғалымдар оның шектеусіз мықты мүмкіндіктерін байқаған. 1940-жылдардың соңы мен 1960-жылдары телевизия мен радионың рөлі өсіп, олардың аудиториясының қоғамдағы әлеуметтік мақсаттарға жеткізетін мүмкіндіктеріне арналған зерттеулер шықты. Медиа әсерлердің күш-қуатының жеке тұлға мен қоғамның психологиясын өзгертуге қаншалықты қауқарлы екенін зерттеген америкалық Джордж Гербнер мен канадалық Маршалл Маклюэн телевизия мен ақпараттық технология қарқынды дами бастаған 1970-1980-жылдары өз тұжырымдарымен бөлісті [4].

XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап бұқаралық коммуникацияның адам санасына тиімді ықпал ету тетіктерін зерттеген ғылыми тұжырымдар өмірге келе бастады. Зор әлеуеті бар телевизия мен радио компанияларды басқаратын бүгінгі медиа менеджерлер өз аудиториясын кеңейтіп, жарнамалық кірістерін ұлғайту үшін барлық белгілі психологиялық тәсілдерді қолдануға дайын.

Дүниежүзі бойынша жаңалықтар мен интертейментке деген қызығушылық жылдан жылға артып келеді. Бұның басты себебі – осындай мазмұндағы видеоконтентті тұтынушыға таситын коммуникативтік құрылғылардың қарқынды дамуы болып тұр. Әртүрлі девайстар мен гаджеттердің техникалық мүмкіндіктерінің өсуі, Интернетке қосылған жоғары сападағы телевизорлар, 3-D форматындағы контентті көруге болатын құрылғылардың көптеп шығуы, компьютерлер мен ноутбуктер, планшеттер мен смартфондар бүгінгі ақпарат тарату мен қабылдау жолдарын жыл сайын еселеп өсіруде [5].

Бұл – техникалық прогрестің ақпарат таратуға ұсынған мүмкіндіктері. Алайда, теле және радио бағдарламалардың сапасы біз үшін қаншалықты пайдалы, одан қоғамдағы ақыл-парасат категориясы дамып, білім толысты деп айта аламыз ба? Бұқаралық коммуникация құралдарының басты функциясы – әлеуметтік интеграция, әлеуметтену және ақпараттандыру.

1922 жылдары Германияның империялық пошта министрлігінің мемлекеттік хатшысы Ганс Брэдоу радионың басты функциясы – сауаты төмен, тұрмысы нашар халыққа көңілді бағдарламаларды, ғылыми, әдеби және әлеуметтік мазмұндағы хабарларды таратып, олардың білімін көтеру деп анықтаған екен. Жаңа цифрлық дәуірде коммуникативтік құралдардың функциялары өзгерген жоқ. Технологиялық құралдардың сапасы өсіп, ақпарат тарату формалары мен стандарттары каналдары жетілдірілді.

Неміс психологы Петер Винтерхофф-Шпурк өзінің «Жаңалықтар нені көрсетеді?» кітабында қоғамға саяси білімді тарататын жобалардың басты жанры жаңалықтар екенін дәлелдеді. Жаңалықтар арқылы адам психологиясына әсер ету факторын күшейтуге болады [6].

Жылдан жылға телевизия мен радио сюжеттердің хронометражы қысқарып келеді. Бір ғана мысал. Америкалық ғалымдардың жүргізген зерттеулері бойынша 1982 жылы саяси қайраткердің синхронына америкалық телеарналарда 43 секунд уақыт бөлінсе, бүгін бұл уақыт 9 секундқа дейін қысқарған. Батыс елдерінде мемлекет пен биліктің қызметіне қатысты ақпараттық сюжеттер соңғы 30 жылда 2,5 есеге қысқарған. Мұндай контент 1993 жылы жаңалықтар уақытының 42% құраса, 2010 жылы бар-жоғы 17% ғана болған. Керісінше, қылмыс пен қайғылы оқиғаға байланысты сюжеттердің саны өскен.

Қазақстандық коммерциялық теле және радио арналарда да осындай тенденцияның өршіп тұрғанын білеміз. Телерадио арналардағы жаңалықтар қайда, қашан, қандай апат болды, қандай қарақшылық әрекет жасалды, қанша адам құрбан болды деген мазмұндағы ақпаратқа толы. Адам табиғатында қорқынышты, үрей туғызатын оқиғаларды жақсы қабылдайтын қасиет бар. Бірақ, осындай негативке толы хабарлардың психологиялық зардаптарын көпшілік түсіне бермейді.

Медиапсихология саласының мамандары жүргізген зерттеулер анықтағандай, зорлық-зомбылық, қауіп-қатерлік сипаттағы сенсациялық контенттің тек 25% ғана көрерменнің есінде қалады екен. Психологияда осыған байланысты «білімді қабылдау қателігі» немесе «білімнің иллюзиясы» деген ұғым пайда болды. Адам көп ақпарат қабылдадым, танымым мен білімім өсті деп ойлағанмен, оның жадында соншалықты көп массивтен тұратын сенсациялық ақпараттың тек ширегі ғана сақталады [7].

Бұл мәліметтер білім деңгейі орташа, статистикалық көрерменге қатысты нәтижелер. Интеллектуалдық деңгейі жоғары, таным көкжиегі кең, айналасына сыни көзбен қарап сараптауға икемі бар адамдар ақпараттың 90% есінде сақтауға қабілетті. Бұдан шығатын қорытынды – табыс деңгейі жоғары, әлеуметтік сатыда жоғары орналасқан азаматтардың танымы мен білімін өсіруге олардың интеллектуалдық деңгейі әсер етеді. Ақпаратты қабылдап, талдауға цифрлық құрылғылардың қандай дереккөзге қосылғаны да маңызды. Қазіргі көрерменнің 62% дәстүрлі формада ақпаратты телеарналардан алса, 38% онлайн-телеарналарды тамашалайды. Осы тренд дамылсыз өсіп келеді [8].

Қазақ журналистикасын алаңдататын бір мейнстрим – «позитивті жаңалықтарға орын жоқ» деген қағиданың күшеюі. Әрине, сенсациялық, жұртты дүрліктіретін оқиғаның көрерменді елең еткізері анық. Бірақ, бұл уақытша әсер. Психология ғылымында нейролингвистикалық бағыттау деген ұғым бар. Нейролингвистикалық бағыттау арқылы адамдардың психологиясына арнайы әдіс-тәсілдер арқылы әсер етіп, оның мінез-құлқын, іс-әрекеттерін басқаруға болады.

Нейролингвистикалық бағыттаудың гипноздық күшін ескерген ғылыми қауымдастық мұндай психологиялық әсер ету технологиясына қарсы үн қатуда. Олардың пайымдауынша, бұл тәсілдерге ғылыми тұрғыдан да, этикалық жағынан да тыйым салынуы тиіс.

Шетелдік ғалымдардың пікірінше, «көп адамдар гипноздық трансқа енудің техникасын өз бетінше меңгергенімен, адам санасымен жұмыс істеудің этикалық жауапкершілігін мүлдем ескермейді». Діни секталар мен жаңа діни қозғалыстар өздерінің қолдаушыларын қызықтырып, теріс пиғылды мақсаттарына жетуде нейролингвистикалық бағыттау техникасын қолданады [9].

Жағымсыз мазмұндағы ақпараттың адамның психикасына, әсіресе, жастар мен балаларға зиянды ықпалы туралы қазақ қоғамында көп айтылуда. Қазақ Елінің Парламенті балалар мен жасөспірімдерді зиянды ақпараттан қорғау туралы заң да қабылдады. Дүрлікпе ақпараттан бөлек ізгілік пен мейірімге толы контентті көрермен мен тыңдарманға қызықты етіп, жаңаша тәсілмен жеткізу үшін журналист өз кәсібінің шебері болуы тиіс.

Азаматтарды, әсіресе, балалар мен жасөспірімдерді өзіне қажетті контентті дұрыс анықтауға үйрету, дұрыс таңдау жасауына, өз болашағы туралы дұрыс шешім қабылдауына бағдар беру керек. Бүгінгі жастардың елдің болашағына, ұлттың кемелденуіне жауапты екенін санасына сіңіре отырып мемлекеттің түйіні күрделі мәселені заңнамалық негізде шешуге ұмтылысы қоғамдағы ізгі ниеттердің басымдығын көрсететін өлшем деп қабылдаған дұрыс сияқты.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Global social media ranking (2017) // Statistic. Statista. Retrieved 2017-12-08.
- 2 Norman Kent L. Cyberpsychology: An Introduction to Human-Computer Interaction. United Kingdom: Cambridge University Press. – 2017. – 246 с.
- 3 Grieve; et al. Computers in Human Behavior. doi:10.1016/j.chb.2012.11.017. – 2015. – 76 с.
- 4 Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington, 1983. – 295 с.
- 5 Jordan Alexander H., Monin, Benoit, Dweck, Carol S.; Lovett Benjamin J., John Oliver P., Gross James J. Misery Has More Company Than People Think: Underestimating the Prevalence of Others' Negative Emotions. Personality and Social Psychology Bulletin. doi:10.1177/0146167210390822. – 2010. – 123 с.
- 6 Винтерхофф-Шпурк П. Медиапсихология. // Основные принципы / П. Винтерхофф-Шпурк - Москва: Изд-во гуманит. университет, 2009. – 249 с.
- 7 Giles David. Media Psychology. Mahwah, N.J.: Routledge. – 2003. – 163 с.
- 8 Пронина Е.Е. Категории медиапсихологии: факты, феномены, фантомы // Человек как субъект и объект медиапсихологии. / Е.Е. Пронина - Москва: МГУ, 2011. – 163 с.
- 9 Pemppek, Yermolayeva, Calvert. College students' social networking experiences on Facebook. Journal of Applied Developmental Psychology. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.010. – 2009. – 243 с.

Л.К. Кутым, У.М. Есенбекова

Назарбаев Университет, Астана, Казахстан

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Анализ влияния информации на человека в цифровой среде медиа-психологическими методами

Аннотация. Рост технологических возможностей информационно-коммуникативных инструментов усугубил их негативное воздействие на человека. Научно-технический прогресс ускорил распространение информации, изменил ее качество и содержание. Человечество пережило несколько технологических этапов в своей истории. В статье анализи-

руется характер этапов и прорывов, характеризующихся историческими и социально-экономическими критериями. Новейшие цифровые инструменты, открытия в биотехнологии, искусственный интеллект стали определять направление прогресса человечества.

Автор делает акцент на исследовании правильности этих выводов. Он предлагает гипотезу о том, что технологическое продвижение может усилить социальные, культурные и духовные проблемы. Появились научные концепции, определяющие механизмы эффективного воздействия на сознание человека. Средства массовой коммуникации постоянно совершенствуют психологические инструменты для усиления воздействия на аудиторию и увеличения рекламных доходов.

В статье анализируются как возможности, так и угрозы, которые представляют технологический прогресс. Растет отрицательное влияние на детей и подростков большого потока негативной информации. Автор приходит к выводу, что государство и общество совместно должны бороться против современных вызовов в информационной среде.

Ключевые слова: влияние информации на человека, четвертая промышленная революция, технологический потенциал, коммуникационный прорыв, нейролингвистическая ориентация, социальная напряженность, иллюзия знаний, защита от информации.

L.K. Kutym, U.M. Yessenbekova

Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Analysis of the impact of information in a digital environment on a person by media psychological methods

Abstract. The growth of technological capabilities of information and communication tools exacerbated their negative impact on humans. Scientific and technological progress has accelerated the spread of information, changed its quality and content. Humanity has gone through several technological stages in its history. The article analyzes the nature of the stages and breakthroughs characterized by historical and socio-economic criteria. The latest digital tools, discoveries in biotechnology, artificial intelligence determine the direction of human progress.

The author focuses on the study of the credibility of these findings. He proposes a hypothesis that technological advancement may exacerbate social, cultural, and spiritual problems. Scientific concepts that determine the mechanisms of effective influence on human consciousness have been emerged. The mass media are constantly improving psychological tools in order to increase the impact on the audience and advertising revenues.

The article analyzes both the opportunities and the threats that technological progress provides. The negative impact on children and adolescents of a large flow of negative information is growing. The author concludes that the state and society should jointly fight against modern challenges in the information environment.

Key words: the influence of information on a person, the fourth industrial revolution, technological potential, communication breakthrough, neuro-linguistic orientation, social tension, the illusion of knowledge, protection from information.

References

- 1 Global social media ranking 2017 / Statista. Retrieved 2017-12-08.
- 2 Norman Kent L. Cyberpsychology: An Introduction to Human-Computer Interaction. (Cambridge University Press, United Kingdom, 2017, 246 p.).

- 3 Grieve; et al. Computers in Human Behavior. doi:10.1016/j.chb.2012.11.017. – 2015. – 76 с. [in EU]
- 4 Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society. Washington, 1983, 295 p.
- 5 Jordan Alexander H., Monin, Benoit, Dweck, Carol S.; Lovett Benjamin J., John Oliver P., Gross James J. Misery Has More Company Than People Think: Underestimating the Prevalence of Others' Negative Emotions. Personality and Social Psychology Bulletin. doi:10.1177/0146167210390822. (2010). P. 123.
- 6 Vinterhoff-Shpurk P. Mediapsihologiya. Osnovnyie printsipyi. [Media psychology. Basic principles]. (Publishing of humanity University, Moscow, 2009. 249 p.). [in Russian]
- 7 Giles David. Media Psychology. Mahwah, N.J.: Routledge. – 2003. – 163 p.
- 8 Pronina Ye.Ye. Kategorii mediapsikhologii: fakty, fenomeny, fantomy [Media psychology categories: facts, phenomena, phantoms]. // Chelovek kak sub»yekt i ob»yekt mediapsikhologii [Man as the subject and object of media psychology]. (MGU, Moskva, 2011, 163 p.). [in Russian]
- 9 Pempek, Yermolayeva, Calvert. College students' social networking experiences on Facebook. Journal of Applied Developmental Psychology. doi:10.1016/j.appdev.2008.12.010. (2009), 243 p.).

Авторлар туралы мәліметтер:

Құтым Л.Қ. – Назарбаев университетінің Мемлекеттік саясат Жоғары мектебінің магистранты, Астана, Қазақстан.

Есенбекова Ұ.М. – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Телерадио және қоғаммен байланыс кафедрасының профессорының м.а., Астана, Қазақстан.

Kutym L.K. – Master in Public Policy, Graduate School of Public Policy
Nazarbayev University, Astana, Kazakhstan.

Yessenbekova U.M. – cand. sci (philology), associate professor, acting professor of the Teleradio and Public Relations Department at L.N.Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan.